

ПРО ХРИСТІЯНСЬКУ ЕТИКУ

Те незначне визнання, що його отримала в сучасній моралі ідея обов'язку перед суспільством, має грецькі та римські, а не християнські корені. Так навіть і в моралі приватного життя, - все, що в ній є від великодушності, шляхетності, особистої гідності, навіть чуття честі, - має своїм витоком суто гуманітарну, а не релігійну частину нашої освіти, і ці якості ніколи не могли б розвинутися із тих норм етики, де єдиною явно визнаною цінністю є покіра.

Я не більшою мірою, ніж будь-хто, готовий стверджувати, що всі ці вади неминуче притаманні християнській етиці в будь-якому її вияві, який тільки можна уявити, або що всі ті численні атрибути моральної доктрини, котрих вона в собі не містить, не можуть бути з нею узгоджені. Ще меншою мірою я збирався натякати на це на підставі вчень і настанов самого Христа. Я вірю в те, що слова Христа являють собою все те, про що я бачу свідчення, що саме це малося на увазі; що вони не є несумісними з чимось, чого вимагає всеосяжна мораль; що в них можна включити все найкраще, що є в етиці, без більшого насильства над їхньою мовою, ніж було вжито тими, хто намагався вивести з них будь-яку систему поведінки. Але з цим усім цілком узгоджується й віра в те, що вона містять, - і повинні були містити за задумом, - лише частину істини; що багато суттєвих елементів найвищої моральності опинилися серед речей не передбачених і не передбачуваних записаними висловлюваннями засновника християнства, і ці речі були повністю відкинуті системою етики, котру збудувала на фундаменті цих висловлювань християнська Церква.

А що це так, то я вважаю за величезну, помилку вперто намагатися знайти в християнській доктрині повний виклад правил, що ми ними маємо керуватися і які її автор нібито мав намір санкціонувати й встановити, а не лише запропонувати частково. Я також гадаю, що ця вузька теорія перетворюється на тяжке практичне зло, бо завдає значної шкоди моральному вихованню та навчанню, для сприяння яким, нарешті, стало докладати зусиль так багато добродіїв.

Я дуже побоююся, що намагання сформувати тільки релігійну свідомість і почуття й відкидання тих світських норм (що їм можна дати таку назву за браком кращої), які до цього співіснували з християнською етикою і доповнювали її, переймаючи щось з її духу і надихаючи її чимось своїм, приведе і навіть уже призводить до формування нічого,

жалюгідного, рабського типу характеру, котрий, наскільки може, підпорядковує себе тому, що він вважає Вищою Волею, і неспроможний підвестися чи перейнятися почуттям симпатії до концепції Вищого Блага. Я вважаю, що для морального відродження людства пліч-о-пліч з християнською етикою повинні існувати й інші етичні системи, крім тих, які можуть розвинутися із суто християнських джерел; і що християнська система не є винятком із правила, яке полягає в тому, що доки стан людської свідомості не є досконалим, інтереси істини вимагають розмаїття точок зору. Немає жодної необхідності в тому, щоб, переставши ігнорувати моральні істини, які не містяться в християнстві, люди почали ігнорувати ті істини, що в ньому містяться. Коли трапляється таке упередження чи недогляд, то це є суцільним злом; ми не можемо сподіватися, що ми завжди від нього вільні, й повинні ставитися до нього як до ціни, котру ми маємо платити за неоціненне благо. Ми мусимо протестувати проти претензії якоїсь частини істини на повноту; і якщо, в свою чергу, це рапційний імпульс зробить наш протест теж несправедливим, то така однокість, як і інша, може викликати прикрість, але з нею доводиться миритися. Якщо християни хочуть навчати невірних бути справедливими до християнства, то й вони самі повинні бути справедливими до невір'я. Істині не піде на користь, якщо хтось закриватиме очі на відомий всім, хто в найзагальніших рисах знайомий з історією літератури, факт, що значна частина найшляхетніших і найцінніших моральних вчень була справою рук людей, котрі це знали про християнську віру, а також людей, котрі були з нею знайомі й від неї відмовилися.

Кислий А.

КОНВЕРГЕНЦІЯ СВІТСЬКОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ДУХОВНОЇ ОСВІТНІХ СИСТЕМ І СТАН СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

На сучасному етапі розбудови Української держави та формування громадянського суспільства існує проблема національно-духовного відродження, головним питанням якої є становлення та утвердження народу нашої країни на основі загальнолюдських моральних принципів. За таких умов чітко помітні тенденції розвитку релігійного життя. Суспільні трансформації останніх десятиліть відкрили простір для відновлення повноправної діяльності церковних інституцій.